

Našel jsem (8.3.2012) na svém PC rukopis knížečky, kterou jsme kdysi v devadesátých letech s paní Drahou Pithartovou vydali – tuším, že v Portálu. Taková malá „lidovka, nic odborného.“ Problematika se od té doby posunula, i moje názory se vyvinuly. Ale jak na to koukám – možná to stojí za čtení, alespoň za prolistování, snad i za použití v nějaké populární přednášce pro rodiče.

Tož tady to je:

Pavel Říčan, Draha Pithartová: Krotíme obrazovku

Úvodem

Tahle knížka je hlavně o tom, jak mají rodiče a učitelé vychovávat děti, aby se z nich stali správní televizní diváci. Mohli by si ji přečíst i starší chlupci a děvčata, kteří už také vychovávají: své mladší sourozence - a vlastně i sami sebe!

Už slyším námitku: Copak je vůbec potřeba někoho vychovávat k tomu, aby se správně díval na televizi? Copak to neumí každý sám od sebe? Televize je správná zábava, zapnu si ji, kdy chci, dívám se, na co se mi chce a dokud se mi chce nebo dokud mám čas. Co je na tom těžkého? Vždyť to zvládne každé malé dítě. Nebo nám snad chcete něco zakazovat? S tím nám tedy vlezte na záda, máme přece svobodu!

Tak moment. Zkusíme přirovnat sledování televize k jídlu. Tělesná potrava na talíři - duševní potrava na obrazovce. A teď si představte, že dáte pětileté holčičce, ale někdy třeba i dvanáctiletému klukovi, tři stovky a pošlete je do jídelní samoobsluhy, aby si dali podle chuti. Budete rádi, když je nerozbolí břicho po dortech a pohárech a když výčepní klukovi nenaleje, co si bude chtít zkusit. A mezi námi, podívejte se, zrovna tam nějaká dáma středního věku těmi dorty zajídá svůj žal a nabírá přitom devadesátý čtvrtý kilogram svých kyprých tvarů.

To už dnes ví snad každý, že správně jíst člověk neumí sám od sebe. Také se každé správné jídlo a pití nehodí pro každého. Něco jiného dáme kojenci, něco jiného školákovi, svatebním hostům, těhotné ženě, starým nebo nemocným, kteří mají nějakou dietu. Je o tom celá věda a moderní hospodyně se má pořad co učit.

To, co konzumujeme z obrazovky, je duševní potrava. A na tom, jakou potravu přijímá duše, záleží stejně jako na tom, co máme na talíři a ve sklenici pro své tělo. Má to vliv na naši povahu, inteligenci, rozhled, na naši přejícnost nebo sobectví, citlivost nebo otupělost, ušlechtilost nebo zhovadilost. Duše ovšem nemá břicho, které by bolelo. Nedovede se bránit tomu, co do ní z hlouposti nacpeme, třeba tím, že by to vyzvracela. I když možná někdy zdravá duše také zvrací (a dobře dělá!), jen to není navenek vidět. A samozřejmě duše - stejně jako tělo - tu a tam stůně. Někdy jen trochu, existují i takové lehké duševní rýmy nebo vyrážky - jindy se to podobá spíš těžké dlouhodobé otravě olovem nebo nakouřeně rakovině plic.

Takže: Ano, máme svobodu, díváme se, na co chceme. I lidská mláďata dnes mají mnohem víc svobody než dřív. Máme obrovský výběr duševní stravy, ať už na televizních kanálech nebo v kinech a v půjčovnách videokazet, na kompaktech nebo v knihách a časopisech. Ale čím víc svobody, tím také víc odpovědnosti. Jde o to, aby duše rostly do síly a krásy. Jak je budeme živit?

I. CO JE TŘEBA VĚDĚT

1. Obrazovka - náš svět

Jak živit svou duši a duše svých dětí, to je otázka stará jako lidstvo. Dokud nebyla televize, byl film a rozhlas, ještě dříve časopisy a knihy. (Tomu všemu říkáme *sdělovací prostředky*, případně

informační média nebo prostě *média*; média, která poskytují zároveň zvuk i obraz, nazýváme *audiovizuální*.) Dokud nebyly ani knihy, lidé si vyprávěli příběhy a zpívali písně. To všechno je duševní potrava, která může prospívat - i škodit. Čím se tedy dnešní doba liší od dob minulých?

Odpověď je prostá: nebývalá *přitažlivost a dostupnost médií*.

Přitažlivost: Představte si jakýkoli příběh. Můžete o něm číst povídku v knize, poslouchat rozhlasovou hru nebo ho vidět v barevném filmu na širokoúhlém plátně. Očividně je nejpřitažlivější na plátně a v barvě, se stereo zvukem.

Dostupnost: Kdybych chtěl být na finále wimbledonského tenisového turnaje, kolik času, peněz a námahy by mě to stálo! Na obrazovce ten zápas uvidím díky televizním kamerám dokonce líp - a přitom v úplném pohodlí a prakticky zadarmo.

Přitažlivost médií rok od roku roste. Na televizoru máme stále víc kanálů a můžeme si vybírat. Brzy budeme mít obraz i zvuk běžně stereo. A teď je tu velká novinka - my můžeme do toho, co vidíme, sami zasahovat. To nám umožňují *počítačové videohry*. Při nich můžou např. kluci držet samopal a střílet z něj (samozřejmě jen "jakoby") na auta, která se pohybují po obrazovce, a když se trefí, auto vybuchne. Desetiletí (ale i mnohem starší s desetiletou duší) u téhle oblbovačky vydrží celé hodiny.

Nejpřitažlivější je *virtuální realita* (neboli "virtualita"). To je druh počítačových her, při kterých se dostanete jaksi "dovnitř" obrazovky. Obrazovku máte přímo na očích jako zvláštní brýle a jste propojeni s počítačem tak, že to, co vidíte, se mění podle toho, jak otáčíte hlavou a jak hýbete tělem. Všechno máte samozřejmě stereo! Přitom třeba sedíte v pilotním křesle a podle toho, jak hýbete pákami, to znamená jak "řídíte" letadlo, tak vidíte a slyšíte výsledek, tj. normální úspěšný let, nebo také leteckou katastrofu se spoustou mrtvých kolem sebe. To je perfektní pro výcvik pilotů. Ale existuje i virtuální realita pro zábavu a ta umožňuje příjemnosti, o kterých si většina lidí jinak může leda nechat zdát. Tady můžete mluvit s lidmi, jaké normálně znáte jen z obrazovky - a oni na váš úsměv reagují úsměvem; vy je oslovíte a oni se s vámi baví, vezmou vás do vzrušujícího příběhu jako hlavního hrdinu. Při této počítačové hře si dokonce můžete nechat obléct cosi jako skafandr a pak vám počítač dodá nejen obraz, ale i dotykové příjemnosti, např. hlazení, jaké si jen račte přát. Z těchto "technických snů" se člověk nerad vrací do "šedivé" skutečnosti - je to něco jako droga.

Virtuální realita v běžném komerčním provedení, které se k nám už začíná dovážet, je ještě dost primitivní, ale její vývoj letí kupředu a za pár let nebude to, co je dnes v tomto oboru špičková technika, dražší než lepší televizor s videem.

Když tohle všechno uvážíme, nedivíme se, že průměrný člověk naší doby tráví před obrazovkou stále víc času - a je stále víc pod jejím vlivem. Ztrácíme postupně svůj vlastní svět a žijeme v *syntetickém světě médií* - to je velké nebezpečí naší doby.

2. Jde samozřejmě o peníze.

Příprava duševní stravy pro všechny televizní kanály, pro videokazety a videohry (nemluvě o rozhlasových stanicích, ilustrovaných časopisech atd.) - to je obrovský průmysl, který vynáší miliardy.

Kdo ty miliardy zaplatí? Diváci v kinech, zákazníci v prodejnách a půjčovnách videokazet - a nejvíc firmy, které inzerují v televizi své výrobky. Tyto firmy chtějí, aby jejich reklamy vidělo co nejvíc diváků, jsou tedy ochotné zaplatit za každou vteřinu vysílacího času tím víc peněz, čím víc lidí se dívá ve chvíli, kdy se vysílá jejich reklama. Proto televizní stanice vysílají pořady, které přitáhnou největší počet diváků. Tyto pořady se přerušují a ve chvíli, kdy statisíce napjatě čekají, co bude dál, vstupuje skutečná královna televize, paní Reklama, kterou doprovází její pobočník - pan Tržní Princíp.

Nejvíc diváků (v tomto případě řekneme: čumilů) nepřitáhne ovšem k obrazovce to, co je nejhodnotnější, vzdělání, kultura a umění, tedy potrava, po které, jak jsme řekli, duše rostou do síly a do krásy. U lidí to vyhrávají líbivé seriály, nejraději ze života fantastických boháčů, sport (např. přenosy fotbalových utkání), krvavé "akční" filmy se spoustou mrtvol. Také horory, to, co

příjemně šimrá lidské pudy, násilí a pornografie, senzační zprávy o vraždách, katastrofách a lumpárnách, zvláště o těch podařených; loterie, ve kterých šťastný výherce získává milióny atd.

Zatím naštěstí neovládl tržní princip média úplně. Režisérům, hercům, autorům scénářů, zpravodajům atd. nejde vždycky jen o peníze, stejně jako většinou nejde jen o peníze lékařům, policistům, učitelkám nebo kadeřnicím. Chtějí také dělat dobrou práci, například točit filmy, které vyjadřují myšlenky a city skutečných lidí, ne seriálových figurín. Chtějí poctivě informovat, varovat, napomáhat duchovní a mravní obrodě této země.

Zákony České republiky do jisté míry zabraňují tomu, aby se do naší duševní stravy v médiích nedostávaly aspoň vyložené jedy. Chrání zvláště děti a mládež. V televizi se od šesti ráno do desíti večer nesmí objevit nic, "co by mohlo ohrozit mravní nebo duševní vývoj dětí a mládeže." Proto byste v této době na obrazovkách neměli uvidět pornografii a scény tak brutální, že jejich nevhodnost pro děti a mládež je naprosto zřejmá. Trestní zákon (§ 205) zakazuje i vystavování pornografických časopisů tam, kde je mohou vidět děti a mladiství. Na perverzní pornografii (sex spojený s krutostí, sex se zvířaty, sexuální zneužívání dětí atd.) je zákon ještě přísnější: ta nesmí nejen do televize, ale ani do tiskárny nebo do půjčovny videokazet.

Velké peníze mají ovšem odjakživa dlouhé prsty a zákony proto někdy zůstávají jen na papíře, zvláště když se veřejnost a různé organizace, které mají ochranu duševního a mravního vývoje mládeže ve svém programu (dokonce ani církve) nedožadují, aby se dodržovaly. Kromě toho zákony mohou postihnout jen ty nejhrubší prohřešky proti slušnosti a proti duševní pohodě a mravnímu vývoji dětí. Není možno zakázat nevkus, hrubost, "běžnou" sprostotu a zejména hloupost, ta je odjakživa neprůstělná. Jinými slovy: Můžete zakázat jedy, ale ne pomyje.

Co z této situace vyplývá? Velká zodpovědnost rodičů a učitelů. Jde o trojici: (1) zajistit, aby se děti dívaly na to, co jim prospívá, (2) naučit děti, aby si samy správně vybíraly a (3) vést děti ke kritickému, inteligentnímu sledování: kritický odstup zeslabuje škodlivé působení pořadů. - Jak na to, k tomu se vrátíme v přespříští kapitole. Nejdřív se ale podíváme zblízka na to, co je na obrazovce dětem nebezpečné a jakým způsobem je to může ohrozit.

3. Čeho se vlastně bojíme?

A. Násilí na obrazovce

Malý Ferda se zoufalým pláčem běží od večerníčku do kuchyně: Babičko babičko pod' honem, oni ho spálili, bé, bé, chytá mě za ruku a táhne mě zoufale k obrazovce, kde právě běží jeden z obzvláště pokleslých dílů amerického kresleného seriálu pro děti "Barney Bear" (hloupě a neomaleně "přeloženo" jako "Méd'a Béd'a"). Téměř nikdy ho nenecháváme u televize samotného, ale dnes spěchám, večer někam jdu a potřebuju rychle udělat večeři, a tak když je to přece *večerníček*, nemůže se nic stát ... Utíkám s ním k televizoru, ale večerníček už skončil. Chlapec je nešťastný, lomcuje s ním pláč. Nechám si to od něj vypravovat, probíráme spolu, koho spálili a proč, ale ani on ani já jsme nic nepochopili.

Příští den už sedíme spolu v ušáku v bezpečném objetí a čekáme na známou znělku. Večerníček přijíždí (marná sláva, děti ho stále a stále milují), kyne nám čepicí, popřeje dobrý večer a představení začíná:

Protiletectká hlídka MGM Metro Goldwyn Mayer
--

Houká siréna. Je vyhlášen poplach. Méd'a Béd'a si nasadí helmu a jde na hlídku. Kontroluje, zda je všude zhasnuto. Sova svítí očima, hlídka jí nasadí černé brýle. Pak Méd'a usne. Probudí ho světluška. Za odporných a děsivých zvuků se rozpoutá honička, ve které se hlídka snaží světlušku chytit a "zhasnout". Spolkne ji a vyplivne atd., obvyklé gagy. Nepřetržité hnusné agresivní zvuky. Nakonec se hlídka rozčilí, vnikne za světluškou do jakéhosi domu a postupně, za stálého doprovodu těch ohavných zvuků, zdemoluje zařízení celého domu. Než stačím pochopit, jak si někdo může beztrestně dovolit předložit dětem něco tak odpudivého na dobrou noc, objeví se náš milý malý český večerníček a loučí se s námi ...

Televizní pořady pro děti, zvláště pro ty nejmenší, jsou poměrně nevinné. Je tu méně vražd, méně krve. Ale pozor! Přesto je *v pořadech pro nejmenší nejvíc násilí!* Násilí zde má jen trochu "měkčí" podobu: rvačky, výprasky, honičky, nadávky, výhrůžky atd. To však neznamená, že je - když uvážíme věk diváků - méně škodlivé. Je to násilí "přiměřené věku"; pro starší diváky autoři "přitvrdí". Ale už od předškolního věku si hnětou (cílevědomě a plánovitě?!) budoucí uhranuté sledovatele schwarzenegrů příští generace, těch debilních goril v čistých džínách, jejichž jediným uměním je rozsévat kolem sebe stovky mrtvol na každém kroku.

Když se děti dívají na násilí v akčních filmech, bývají nápadně hodné, ani nedutají. Ale jak to působí na jejich duševní vývoj?

V roce 1993 položil tuto otázku kongres Spojených států třem předním americkým badatelům. Dostal jednoznačnou odpověď:

Děti obojího pohlaví, každého věku, každé rasy, z každé společenské vrstvy, na každém stupni inteligence mohou být nepříznivě ovlivněny sledováním násilných pořadů na brazovce.

A o rok později přední světový lékařský časopis Lancet uzavřel přehled tisíců výzkumů na toto téma slovy: "*Vědecká debata skončila.*" Že mediální násilí poškozuje dětskou psychiku, to dnes víme stejně jistě, jako že cigaretový dým škodí plicím. Jestliže ještě někdo tvrdí, že to není bezpečně prokázáno, pak buďto nejde o odborníka - nebo jsou ve hře ty dlouhé špinavé prsty velkých peněz.

Jaké poškození dětské duše tady hrozí? Násilí na obrazovce především láká k *napodobení*, děti si třeba zkoušejí šikanováním bezbranných spolužáků, co viděly na videu. Ale i když to přímo nenapodobují, *oslabuje se jejich schopnost soucitu* a probouzí se v nich nebezpečné zalíbení v krutosti, případně v destruktivitě, ničení věcí. U jiných dětí může sledování násilných pořadů vést k *bázlivosti*, k přílišnému strachu z násilí, ke zbabělému chování. I to je nebezpečné.

Samozřejmě záleží také na okolnostech. Například dítě, které má doma bezpečné citové zázemí, je ohroženo méně, protože je (obvykle) odolnější, jeho duše má jakoby lepší imunitu. Zábava tohoto druhu ovšem neprospěje nikomu, dokonce i u dospělých je někdy tou příslovečnou "poslední kapkou", která uspíší provedení násilného trestného činu.

Počítačové videohry (o virtuální realitě ani nemluvě) jsou ještě nebezpečnější. Tady se totiž dítě nejen *dívá* na to, co se děje na obrazovce. Ono *samo působí* tlačítka a páčkou zvanou joystick ("páčka radosti"), že na obrazovce padají rány a stříká krev. To rychle oslabuje jeho vnitřní zábrany proti násilnému jednání (kterým říkáme prastarým, dnes bohužel pozapomenutým slovem "svědomí"). K násilí v realitě je pak už jen krok.

Jedna firma nabízí prostřednictvím virtuální reality zážitek boxerského mače, při kterém jakoby zasazujete protivníkovi údery tím, že s joystickem v ruce bijete do vzduchu, ale vidíte "naprosto věrně", tj. v detailu dokonalé počítačové grafiky, jak soupeři vypadává chránič zubů, jak se mu láme nos a jak mu naskakuje "monokl".

Řekli jsme, že existují vědecké důkazy. Ale normálně cítící a myslící matce, natož pak zkušenému pedagogovi, je škodlivost "kečupové kultury" zřejmá i bez výzkumu. Stačí jim tato "díla" vidět, případně slyšet, jak děti druhý den ve škole vzrušeně probírají nejbrutálnější scény včerejšího televizního krváku.

Zkušenost skautského vedoucího Luboše Pavlána: "Při našich sedánkách u táborových ohňů či v kuchyni skautského tábora mi běhá mráz po zádech nad zájmy dětí, které jsou hlavními tématy jejich hovorů. Horory, Rambové, krev a násilí, rvačky, střelba. Marná je snaha převést hovor, zakrátko opět kraluje agrese a násilí."

Ludvík Vaculík v Lidových novinách: "Prostě nechci, aby se předvádělo, jak se do člověka dělají krvavé díry! ... Děcko má životem jít pod otázkami tohoto druhu: zradit, či nezradit? Utéct, či vydržet? Nad vraždami v televizi se rozhovory nevedou, sleduje se, jak to bude dál. Děcko jde do života s otázkami: jak zabít dřív, než tě zabijou; jak zabít, aby tě nechytli ..."

Námítka a odpověď:

Můžete namítnout, že je mnoho krutosti i v dětských pohádkách a dokonce v některých biblických příbězích (ukřižování Krista). Odpověď na tuto námítku má tři části:

1. Mnoho záleží na tom, jak je násilí *zařazeno do příběhu*. Tam, kde *dobro vítězí nad zlem*, má násilí v příběhu důležitou funkci, dítě se učí nebát se ho nadměrně, chlapec se připravuje na to, že i on jednou vezme možná do ruky zbraň a bude bojovat proti zlu stejně jako rytíř proti pohádkové saní. V běžných "akčních" filmech často - sociologové zjistili, že v posledních desetiletích stále častěji! - vítězí zločinci a bezohlední sobci. Kromě toho se příběh stává stále méně důležitý, dokonce i pořady pro nejmenší stále méně dávají smysl, bývají to jen série nedbale navzájem skloubených scén: někdo někoho - a je vlastně jedno, kdo koho - honí nebo bije, někdo někam padá, havarují auta, rozbíjí se spousta věcí.

2. Nebezpečná je *drastičnost*, se kterou je násilí znázorněno. Například citlivě vyprávěný příběh o ukřižování může dítě hluboce dojmout, aniž mu ublíží. Ale když uvidí v rafinovaném detailu hřeb probíjející ruku, když zblízka pohlédne do rozbité tváře strhané prudkou bolestí a uslyší úzkostný křik mučeného, může dojít ke skutečnému duševnímu zranění, které se bude jen pomalu hojit.

3. Rozlučme se s představou, že všechny pohádky jsou pro děti dobré už jen proto, že jsou lidové a staré. Psychologové dávno vědí o citlivých dětech, které se při drastické pohádce rozplácí přestože ji jen slyší vyprávět.

V roce 1994 se přední čeští spisovatelé a umělci obrátili n poslance parlamentu s touto peticí:

České dítě této doby vidí víc stříkající krve než voják v první linii. Zná víc rafinovaných způsobů mučení než zkušený gangster. Lidé, kteří mu zemřeli před očima, by naplnili obrovský masový hrob.

Masmédia mu běžně nabízejí pohled na drcené kosti a vyhřezlé vnitřnosti. Ukazují mu bolest bez soucitu a smrt bez lítosti. Sadistické ničení živého těla je mu často předváděno jako užitečná dovednost.

Dopouštíme, aby naše děti citově i rozumově zrály v kultuře, v níž je utrpení zlehčováno a násilí oslavováno. Tento vliv nezůstane bez následků. To dokládá řada statistik a závažných vědeckých prací, ale stačí použít zdravého rozumu. Všechny kulturní vzory - i ty nejhorší z nich - svádějí k napodobování a děti jsou vůči nim nejbezbrannější. Kriminalita naší mládeže stále roste. Máme důvodné podezření, že propagace surovosti, která zaplavila média a trhy, se na tom velkou měrou podílí.

Jsme spolutvůrci kultury této země a víme, že i my neseme odpovědnost za její přítomnost i budoucnost. Kdybychom nevěřili v možnost umění ovlivnit citění lidí, naše práce by ztratila smysl. Proto zvedáme svůj hlas proti nebezpečí, jehož sílu už dnes rozpoznáváme.

Žádáme parlament České republiky o legislativní úpravu této problematiky. Necht' je

1. zakázáno prodávat a půjčovat dětem a mládeži jakékoli nosiče informací, které ohrožují jejich zdravý vývoj,
2. účinným způsobem regulováno veřejné předvádění brutality, zejména v televizi a v kinech.

Tuto petici svými podpisy podpořilo na sto tisíc občanů a uvítal ji i prezident republiky. Poslanci sice v této věci zatím mnoho neudělali, ale Česká televize si dala říct a trochu "přibrzdila".

B. Pornografie

Pornografie (do jisté míry patrně i nahota na nudistické pláži) děti poškozují tím, že jim *zkracuje dětství*, předčasně probouzí sexuální citění. Navíc bere milostnému životu to, co je na něm nejkrásnější: něhu, tajemství, krásu objevování. Je zde *poníženo ženství*: Žena je v pornu předváděna jako nějaké zboží nebo jako otrokyně, která je k dispozici pro mužskou chuť.

Zobrazení sexuality není však vždycky pornografie. V malířství, fotografii, filmu a literatuře má své místo. (I v bibli je milostná Píseň Šalomounova, která se sexualitě nevyhýbá.) Některá umělecká díla přitom šokují a budí odpor veřejnosti a i znalci mohou mít různé názory na to, je-li

určité pohoršlivé dílo pornografické, nebo není. Umělci mají mít naprostou svobodu tvorby - neznamena to ovšem, že každé umělecké dílo je vhodné i pro děti!

Nelze předem určit nějakým předpisem, "kam až" smí být ve filmu nebo na obrazovce odhaleno ženské či mužské tělo, kolik procent obrazovky smí zabírat nahé poprsí atd. Ostatně jsou i porno "hvězdy", které dokáží vložit do úsměvu a posuňku tolik oplzlosti, že se vůbec nepotřebují svlékat. Jak tedy určit, co je ještě jakž-takž slušné nebo únosné - a co už ne? Musí zde být někdo, kdo má dostatečně jemné estetické a mravní cítění i zkušenost v práci s dětmi, aby od případu k případu řekl: Toto nechť se předvádí bez omezení, toto ať je nepřístupno mládeži do 12, 15 či 18 let ... a na tohle se laskavě dívejte, máte-li na to vůbec žaludek, jen v soukromí! Němci k tomu mají speciální radu moudrých, ve které zasedají všeobecně uznávaní spisovatelé, filmaři, pedagogové, zástupci organizací pro mládež, zástupci církvi apod. (Tato rada je samozřejmě demokraticky zvolena a proti jejímu rozhodnutí je možno se odvolat k soudu.) U nás jsme po zkušenostech s komunistickou cenzurou na jakékoli zákazy velmi citliví, takže obchodníci s pornografií a násilím mají zlaté časy.

C. Kýč

Kýčem nazýváme určitý druh lži. Je to něco jako pohádka, která předstírá, že je skutečností. Tímto trikem získává kýč mnoho lidí, kteří se v příbězích na obrazovce (či jinde) nechtějí setkat s pravdou o světě a o sobě, chtějí se naopak před touto pravdou schovat za laciné iluze. Takže se v kýči například lidé dělí na dobré a zlé a vyskytne-li se nějaký "rozervanec", odpovídá určité šabloně. Vědec bývá neškodně potrhlý, chirurg ušlechtilé mužný, vášeň neovladatelná. V milostném životě záleží podle kýče na tom, abychom našli "toho pravého", s nímž pak budeme šťastni až do smrti atd.

Kýč na obrazovce není zvlášť nebezpečný, pokud ho nekonzumujeme příliš mnoho, pokud se nestane převládající duševní potravou, únikem před realitou, pokud neovládne naše myšlení jako nějaká nová ideologie. To je však bohužel častý případ.

Mladý člověk soustavně živený, neřku-li překrmovaný kýčem těžko splní hlavní úkol mládí - najít sám sebe, odpovědět si na základní otázky: Co opravdu cítím, jaký je skutečný smysl mého života, co dokážu, čemu věřím? Propadne určitému druhu zblbnutí, takže nepoznává skutečnou lásku, přátelství, štěstí a bolest - i ve vlastním životě uvidí jen jejich kýčovou verzi.

D. Náhradní život

Přibývá lidí, kteří tráví před obrazovkou většinu svého volného času, o víkendech u nich bývá "nažhaveno" od rána do večera. Tato přitažlivá a snadno dostupná zábava vytlačuje z jejich života mnoho cenného a tím je ochuzuje.

Ubývá aktivní rekreace, sportu, turistiky. I do chaty nebo kempu se bere televizor. Není čas na klidné rozhovory a hry s dětmi, méně spolu hovoří i manželé, zvláště o podstatných věcech. Máme méně trpělivosti poslouchat vyprávění "obyčejných" lidí, a také chuti (a odvahy) si společně zaspívat. Proto se navzájem méně známe a hůře si rozumíme. Pro věřící lidi, kteří tráví příliš mnoho času před obrazovkou, je obtížnější soustředit se na kázání v kostele a ztišit se k modlitbě ve shromáždění i k meditaci "v pokojíku svého srdce". Slábne schopnost namáhat se pro dosažení vzdáleného cíle, například ve školní práci: Čím více příjemností je snadno a rychle k máni, tím více bledne sen o budoucnosti.

Trpí i milostný život, aspoň ve své ušlechtilé podobě. K němu přece patří čekání, strach z odmítnutí a ze ztrapnění, nejistota, jestli to, co cítím, je to pravé, četná drobná zklamání i riziko, že budu zklamán totálně; patří k němu i přizpůsobování partnerovi, snášení všednosti, trpělivá práce na vzájemném vztahu atd. Oč pohodlnější je obrazovka!

Člověk má naplno žít svůj osobní příběh a příběh své rodiny. Před obrazovkou ztrácí sám sebe v tisících příběhů, které se mu zdají zajímavější, šťastnější, správnější - a nakonec i skutečnější než ten jeho vlastní.

Nebezpečí náhradního života roste s počtem kanálů, s dokonalostí obrazu - a virtuální realita ho brzy ještě znásobí. Dokážou mu naše děti čelit?

E. Zkreslený a ochuzený obraz světa

Zejména dětem, které se teprve učí odlišovat skutečnost od televizního obrazu, hrozí, že si vytvoří falešný obraz světa, kterého se budou později jen těžko zbavovat.

Psycholožka Helena Klímová zaznamenala tento rozhovor s malou Mišulkou (Lidové noviny 168/1995): "Nešlapej na toho brouka!" "Proč ne?" "Podívej se, rozbila jsi mu nožičky a křídla. Ted' už nemůže ani lézt, ani létat. Ani jíst už nemůže a nemá už žádnou radost ze života." "Už má jenom neradost?" "Už nemá nic. Už umřel." "Brouci neumírají, přece. Umírají jenom lidi." "Cože? A jak lidi umírají?" "Zastřelejí se." "Jak jsi na to přišla?" "Viděla jsem to. Ve zprávách, přece." - Mišulce jsou tři roky. To, co vidí ve svém každodenním okolí, je pro ni normou, tím jediným možným světem.

Duševní potrava má v dítěti upevňovat obraz světa, v němž platí řád, a to jak řád dobra a zla, tak řád přírodních zákonů. Tak to chodí ve starých dobrých pohádkách, kde je sice možné poroučet duchům, ale jen máte-li kouzelnou lampu, kde vám mravenci sesbírají perly, ale jen proto, že jste je zachránili před ohněm a oni přirozeně perly sbírat dovedou atd. Zázraky se zkrátka dějí podle určitých pravidel. Dnešní tvůrci (výrobci) dětských pořadů na to zapomínají. Tak např. v seriálu "Tom a Jerry" má kocour přibité nohy k eskalátoru, když dojede na jeho konec, je celý sešrotován a zbudou z něj jen vyřeštěné oči - načež se *nějak* sebere, ukradne v obchodním domě cizí kůži a všechno je OK. Děti neprotestují, ale vnáší to zmatek do jejich světa.

Pozor na reklamy! Jsou zrádné. Nebývá v nich nic násilného ani pohoršujícího, lidé konzumují tak, jak reklama vybízí, jsou krásní a šťastní, rodinná pohoda dokonalá. Vylhaný ráj, kterému se zralý dospělý pobaveně vysměje. Ne tak běžný divák, na kterého se tvůrci reklamy zaměřují, a vůbec už ne dítě. Jeho mysl rafinované reklamě neodolá. Přičemž nebezpečí není v tom, že si koupí doporučenou žvýkačku, ale že uvěří: Smysl života je v kupování věcí, ráj je na prodej. (Že to nikdy takto naplno neřekne? Tím hůř, vždyť nejpevnější jsou pouta, o kterých nevíme!)

Před televizorem zakrňuje jedna z nejkrásnějších schopností, která ke svému rozvoji potřebuje ticho a klid: tvořivá představivost. A nemá zde místo snění ani poezie.

F. Zdravotní následky

Věčné vysedávání před obrazovkou omezuje zdravý pohyb na čerstvém vzduchu, křiví páteř, kazí oči, působí špatně na nervový systém. Horory škodlivě zvedají adrenalin a mohou rušit klidný spánek. Obvyklé divácké mlsání vede navíc k přejídání, a to většinou pochoutkami, které zdraví nijak neprospívají. A v okruhu asi dvou metrů od televizoru pozor i na tvrdé záření!

II. CO SE S TÍM DÁ DĚLAT?

Slyšeli jsme o lidech, kteří televizor demonstrativně vyhodili z okna. Známe takové, kteří ho odnesli do sklepa nebo ho ze zásady nekoupili. Nepřipojíme se k nim. Televizor potřebujeme a myslíme, že je možné naučit se s ním žít. Jak na to?

1. Ovládněte obrazovku!

Nebude to snadné. Programy jsou přeplněny podprůměrnou "tvorbou" plnou násilí, zvěcnělého sexu a laciného konzumního pozlátka. Co můžeme dělat?

Učte děti vybírat! Kdo dnes sleduje televizi a má alespoň průměrně soudný rozum, ví, že to není snadné. Častou chybou je sednout k televizoru a zapnout ho, když zrovna máme chuť se dívat. Zapnutý televizor působí jako magnet, i mizerný pořad nás něčím zaujme; třeba ho kritizujeme, ale nevypneme. Je třeba naplánovat sobě a do určitého věku i dětem, co se bude sledovat.

Učte děti vypínat! Když vás pořad zklame, řekněte: "Na takovouhle slátaninu (neváhejte ani vybočit ze spisovného jazyka nějakým silnějším slovem) se teda dívat nebudu!" Nebo, jde-li o dětský pořad, řekněte laskavě, ale pevně: "Terezko, tohle musíme vypnout. Vždyť to nemá hlavu

ani patu a pořád tam něco rozbíjejí nebo střílejí nebo do někoho kopou, fuj!" Ve větách tohoto druhu buďte vynalézaví, dítě je převezme - jdou-li vám od srdce.

Je krásné, když se příležitostně role obrátí. Před časem, když jsem zase jednou bezmocně zírala na jakousi stupiditu, vstoupila do pokoje moje dospívající dcera. Po několika okamžicích mi pohoršeně poručila: "No mami - na co se to díváš?! Okamžitě to vypni!"

Pozor na počítačové hry! Jsou velmi přitažlivé a při některých se děti zábavnou formou naučí pracovat s počítačem. Hrozí ovšem, že počítač dítěti nahradí kamaráda. A bohužel - nejrozšířenější jsou hry, jejichž hlavní náplní je násilí. Před těmi je třeba děti chránit stejně jako před drogami - tady nelitujte času, peněz ani vynalézavosti, kterou to po vás chce.

Vysvětluje! Starším dětem vysvětlujeme škodlivost mediálního násilí, pornografie, kýče a senzacechtivého zpravodajství i ohlupující sugestivnost reklamy. S dospívajícími o těchto tématech diskutujeme jako rovní s rovnými. Mladí lidé, kteří dovedou prokouknout filmové triky "akčních" pořadů a psychologické fenty výrobců kýče, mají jakési "protilátky", zůstávají aspoň zčásti nad věcí. Nedají se tak snadno strhnout tím, co vidí, dovedou se tomu vysmát.

Vyjadřujte své názory i mimo rodinu! V této zemi jsme si odvykli veřejně projevovat, co si myslíme. Ztratilo se i vědomí, že každé veřejné vystoupení rodičů je mimořádně důležitou složkou výchovy jejich dětí. Je třeba mluvit o televizních pořadech, filmech, videokazetách atd. na schůzích rodičů ve škole a kdekoli je k tomu příležitost: chválit, kritizovat, rozebírat. Je dobré psát - s vědomím dětí, pokud možno za jejich účasti - dopisy televizním a rozhlasovým stanicím, novinám atd. Nedostanete možná odpověď a je málo pravděpodobné, že budou čteny nebo dokonce otištěny vaše dlouhé rozборы. Nevadí. Je to jako s mnoha drobnými dobrými činy: Jsou jako potůčky, které se ztrácejí v písku pouště - ale kdesi úplně jinde vytryskne náhle silný pramen. (Důležité je vyjádřit co nejpřesněji, ale velmi stručně, který pořad podle vašeho názoru dětem prospěl, který uškodil, a proč.)

Nenechejte se terorizovat zapnutým televizorem v restauraci, v dálkovém autobuse, v letadle apod. - naučte děti protestovat a žádat vypnutí. Je to naše právo, které se neruší ani přáním většiny přítomných. (Přesněji řečeno: Máme uplatňovat své právo na ticho. Němý televizor by nám neměl vadit, ledaže by běželo porno či násilí takového kalibru, že dochází k veřejnému pohoršení nebo je ohrožován duševní a mravní vývoj přítomných dětí.)

Kupte video! Dají se vypůjčit kazety, které jsou pro děti ideální a mnoho pořadů se dá nahrát z televize "do zásoby", vyměňovat nahrávky se známými (ale pozor - veřejné přehrávání nahraných televizních pořadů není dovoleno!) atd. Na pěkný večerníček, pohádku i jiný pořad se děti s chutí podívají i několikrát.

Kupte nebo si aspoň občas vypůjčte videokameru a naučte s ní děti zacházet! (Je to jednodušší než fotografovat.) To je psychologicky velmi důležité. Děti se názorně přesvědčí, že obrazovka neznamená nějaký vyšší svět, že ony samy mohou určovat, co na ní bude.

K ovládnutí obrazovky patří - nejde-li to jinak - i *autoritativní zákaz*: "Na tohle se dívat nebudeš!" Šetřme zákazy, a to úzkostlivě. (To je vůbec jedno z nejdůležitějších pravidel výchovy.) Ale nebojme se jich. Dnes často zapomínáme, že dítě potřebuje nejen něžnou péči a lásku, ale že má stejně silnou potřebu pevné autority. Dospělý má být autoritou! Jako takový je nejen nepřijemným omezovatelem, ale především oporou: Je pro dítě někým, kdo je ochoten a schopen vnášet řád do chaosu, a to i do chaosu dětského nitra, vést druhé, zaručit spravedlnost, zajistit budoucnost. Dítě potřebuje pevnou ruku, aby vědělo, že někomu záleží na tom, jaké je a jaké bude. Jinak mu neposkytneme to, co je na dětství nejcennější: pocit bezpečí. Pomozme mu poznat sladkou základní chuť slova "poslušnost", pro kterou dnešní doba pro samý pokřik o svobodě (chápané jako libovůle) a o seberealizaci má tak málo smyslu!

Skutečná rodičovská autorita je základním předpokladem úspěšného vyřešení trojúhelníku rodiče - dítě - obrazovka. Dítě musí vědět, že když mu matka nebo otec nedovolí dívat se na určitý televizní pořad, mají k tomu své dobré důvody, i když mu je nevysvětlí, protože to někdy nejde.

Jak byste řešili situaci, kdy přijdete s manželkou nečekaně domů (divadlo změnilo program) a přistihnete dvanáctiletého syna se skupinkou kamarádů, jak se dívají na videu na sadistickou nebo pedofilní pornografii?

Jednotný, zaručeně správný návod dát nemůžeme. Záleží na okolnostech, na dosavadní výchově, na hodnotách, které rodina uznává a zvláště na hodnotách, podle kterých žije. Může být výborné, když se maminka rozpláče (ovšem z upřímného smutku, pláč jako citové vydírání je ve výchově ten nejhorší neřád), zatímco otec ve stejně upřímném hněvu se slovy, která zde nelze otisknout, rozšlápne kazetu a nevídané hosty vykope na ulici. Čtenáři Bible vědí, že Hospodin si určité věci hnusí - a tohle je bezpochyby jedna z nich. Rodiče mravně a citově vlažnější patrně zareagují jinak, začnou "rozumně diskutovat" - pochybují, že s lepším výsledkem.

Úplně jiné řešení bude stejná situace vyžadovat, jestliže se včera večer tatínek sám (snad dokonce společně s maminkou) toutéž kazetou vzrušoval, buď s neskrývaným zalíbením nebo s občasným "To je hrůza, jak tohle můžou ..." - a zapomněl ji zamknout nebo ji snad dokonce nechal přímo ve videu. V tom případě by se rodiče měli dětem omluvit, vysvětlit, že si kazetu půjčili ze zvědavosti a že nejde a ani v budoucnu nepůjde o jejich běžnou zábavu. Přísně vzato, dopustili se trestného činu ohrožení mravní výchovy. - Jestliže jde o rodinu, ve které jsou podobné kazety běžně v provozu, snad dokonce s vědomím a za přítomnosti dětí, je patrně každá rada marná.

* * *

V normální rodině by mělo mít dvanáctileté dítě už za sebou několik vážných, leč klidných rozhovorů s rodiči (ne sáhodlouhých kázání!) na téma pornografie obyčejné a "tvrdé", resp. perverzní, i mediálního násilí. Mělo by umět vysvětlit, proč jsou tyto výrobky pro většinu lidí přitažlivé a zejména proč jsou škodlivé; mělo by je také - na základě celé výchovy od raného dětství - odmítat. Mělo by mít pohotově slova, případně i věty použitelné k tomuto odmítání. Žádali bychom asi příliš mnoho, kdybychom chtěli, aby odmítlo na úrovni dospělého, třeba slovy: "Díky, nemám zájem," nebo "To je sprostota, jak se na to můžete dívat?" Bude pro ně snadnější například v pravou chvíli opovržlivě ohrnout nos a prohodit: "Prasečinky ..." - "Neblbněte, dyť vám to vleze na mozek!" - "Dyť je to k blití!" - "No jo, útěcha impotentů!" - "Děvky roztahují nohy, co má bejt?" apod. (Podobně učíme děti doslova, jak odrazit případný posměch, když odmítají zkusit cigaretu, alkohol nebo drogy. Pod tlakem vrstevnické skupiny, která schvaluje porno i drogy, může být odmítnutí mnohem těžší, než si myslíme. Trocha hrubosti pak pomůže "zachovat tvář".)

2. Odměřujte!

Určete sami sobě i dětem maximální počet hodin, který týdně strávíte televizní (audiovizuální) zábavou. (Nezapočítávají se jazykové kursy a jiné naučné pořady, zpravodajství apod., sledování při vaření, žehlení nebo nějakém montování se započítává polovinou, připočítává se čas strávený v kině a v divadle. Nějakým zlomkem by se měl přičíst i čas strávený nad tištěným pornem a bulvárním tiskem.)

Doporučujeme nejvýše pět hodin týdně. Deset hodin je při dobrém výběru "dávka" pro dospělého snad ještě rozumná, patnáct hodin je psychohygienické maximum, které má smysl překročit jen v době nemoci nebo za jiných výjimečných okolností. Jestli sami vasedáváte večer co večer před obrazovkou, pak je už předem ztracena šance, že z dítěte vychováte správného televizního diváka.

U dětí budeme ještě opatrnější, zejména u předškoláků, kteří se teprve učí rozlišovat mezi televizí a realitou. Batolatům do tří let úplně stačí každodenní "večerníček", předškolákům

nějaká ta pohádka navíc a samozřejmě přírodní snímky. Čím méně děti navyknou na obrazovku, tím lépe se vám později podaří udržet dávky v přijatelných mezích.

Zákaz televize patří k nejrozumnějším trestům, jakých rodiče užívají. Když totiž chceme dítě potrestat, jsme často na rozpacích, jak mu způsobit nezbytnou nepříjemnost a zároveň mu nevzít něco, co je pro jeho vývoj prospěšné (sport, hra na kytaru apod.). Zákazem televize zřídka něco pokazíme, naopak, přimějeme dítě k tomu, aby bylo v činnosti. I četba je aktivnější než sledování televize, rozvíjí jazykové schopnosti a představivost; a trocha nudy často pomůže na svět tvořivým nápadům.

Je však třeba mít na paměti určitá pravidla, která platí pro jakékoli trestání:

(1) *Trestáme co nejméně*, převažovat mají kladné podněty: Na jeden trest má připadat několik odměn, řekněme na jedno plácnutí pět pohlazení. Je třeba stále hledat příležitost k tomu, abychom dítě odměnili, menší pohlazením nebo (mnohem méně) pamlskem, větší hlavně pochvalou.

(2) *Trest musí být úměrný provinění*. Potrestejte raději mírněji než nespravedlivě přísně, zvláště pokud dítě svým proviněním nikomu neublížilo. Ve většině z nás vězí - tu hlouběji, tu méně hluboko - zalíbení v krutosti. Ať to neodnášejí naše děti!

(3) *Trestejte co nejdříve po činu*, aby dítě vědělo, za co je trestáno, aby v jeho mysli bylo jasné spojení mezi trestem a "trestným" činem. Jinak hrozí, zejména u batolat a předškoláků, že budou v trestu vidět rodičovskou libovůli nebo jakýsi temný osud. Takový trest je neúčinný a jen kazí citový vztah mezi dítětem a dospělým!

(4) Vždycky se snažíme, *aby dítě chápalo "logiku" trestu* (např.: "... abych si pamatovala, že nesmím tahat kočičku za ocas") a pokud možno aby mu také bylo jasné, že trest je nutný na základě řádu, kterému podléhá i trestající.

(5) A konečně zlaté pravidlo pedagogiky trestu (zná je už Bible): *Ať trestá ten, kdo miluje*. Bez lásky se nepodaří ani drezúra psa.

Chvála odříkání

K odměřování patří *odříkání*. Zase jedno slovo, které naší konzumentsky orientované době zní cize, ne-li odporně. Chápeme je u špičkového sportovce jako dočasné nutné zlo, ale že by mělo být součástí běžného života? Radě zkušeného dětského lékaře profesora Švejcara "*Chcete-li pro své děti něco udělat, naučte je skromnosti*" rozumí dnes málokdo. Spíš se snažíme dětem co nejvíc dopřát, a to bohužel v tom primitivním smyslu, že plníme jejich okamžitá přání, chutě, rozmary. To je zrádné. Odříkání (například i formou občasného půstu) je velmi užitečné. Člověk, který je vycvičen v odříkání, je méně závislý, vystačí s menším příjmem, dokáže žít zdravěji, spíše odolá různým svodům, například drogám, víc v životě dokáže, lépe se snese s druhými, bývá pro něj snadnější rozdělit se, je i šťastnější (například lépe vychutná rozkoše všech smyslů) a hlavně - je otevřen pro jemnější věci: "Ne samým chlebem živ je člověk ..."

Výcvik v odříkání začíná velmi brzy. Řekneme například batoleti (laskavým tónem, který vyjadřuje i lítost): "Davídku, to autíčko ti nemůžu koupit, je moc drahé, nejde to." Nebo: "Verunko, dám ti napít, ale musíš chvilku počkat, až u támhletoho stromu se napijeme." "Jendo, to kolo dostaneš, ale až jestli bude vysvědčení bez trojek!" Kdykoli je k tomu příležitost, vracíme se spolu s dětmi k příběhům mužů i žen, kteří díky schopnosti odříkání něco velkého dokázali nebo něco mimořádného vydrželi.

Rizikem výchovy k odříkání je, že se dítě bude cítit ošizen; to zvláště tehdy, když vlastní odříkání nás vychovatelů je nesvobodné a neradostné, když my sami se cítíme ošizeni o to, co jsme si odřekli. Toto riziko bude tím menší, čím lépe děti budou *rozumět, k čemu je odříkání dobré*. Přáli bychom vám, aby vaše dítě bylo hrdé na to, že v televizi nevidí všechno, co průměrný vrstevník, třeba bezduché "akční" filmy (krváky) vysílané kolem půlnoci.

Nadbytečnou nebo škodlivou mediální zábavu - podobně jako jiné příjemnosti pochybné hodnoty - můžeme dětem poměrně snadno odepřít, *jestliže jim to vynahradíme něčím, co většina dětí v běžných rodinách postrádá*: vřelý zájem rodičů, dostatek rodičovského času, společné

rodinné podniky, na které je možno se těšit, nějaké vlastnosti nebo činy rodičů, na které je možno být hrdý. A také to, že dítě bereme vážně, že mu nasloucháme, snažíme se mu porozumět, že v něm vidíme bytost nekonečné ceny, která nám byla svěřena. Což je ostatně základ veškeré výchovy.

Zkuste to třeba takhle: "Pojď, Verunko (Davidku), vykašleme se na tohle ošklivé řádění a spravíme spolu tu poličku, vyčešeme psa, uděláme draka, ušijeme panence sukni, ořežeme tužky, navlékneme korálky, zahrajeme si ..."

3. Dívá se celá rodina

Televize má obrovskou moc. Den za dnem, týden za týdnem, rok za rokem nás hněte, pomalu ale jistě, k obrazu svému, stává se naším pánem. Ona je naší Matkou Živitelkou, nejdůležitějším členem domácnosti. My jsme ti, kteří ji *obsluhují!* Jen si vzpomeňte, s jakým spěchem jste posledně sháněli opraváře.

Aby děti unikly tomuto televiznímu otroctví, potřebují mimo jiné naši přímou pomoc: *společné sledování* televize či videa.

Začneme odstrašujícím příkladem, který je bohužel častý: Matka, která nemá právě na dítě čas, je posadí k televizoru: Koukej se a buď hodný! Dítě pak skutečně nezlobí. S televizním ovladačem dovede zacházet dřív než s vidličkou, a tak sedí a "cvaká", volí mezi třemi, pěti, dnes už běžně dvaceti kanály a - zabaví se. Je to zábava sice přitažlivá, ale bezduchá, nerozvíjí dětskou tvořivost ani řeč. Zabitý čas. Nebo hůř: I když nerozumí ději, malé dítě instinktivně reaguje citově i celým tělem (adrenalin atd.) na výkřiky hrůzy či vzteku, na výraz tváří a na rány či kopance, jichž je svědkem. Je rozrušeno, vyděšeno, ale nemůže se odtrhnout. (Mysleme na to i tehdy, když se sami díváme na drastický pořad. *Není pravda, že dítě, které je s námi v místnosti, "ničemu nerozumí" a není proto ohroženo!*)

Japonští pedagogové si nedávno uvědomili, jak škodlivá je tato praxe, a dali podnět ke kampani mezi rodiči pod heslem "NEODKLÁDEJTE DĚTI K TELEVIZORU! VĚNUJTE SE JIM!" Je ovšem zajímavé, že rodiče, kteří si takto dali říct, byli už nápadně bezradní v tom, co s dětmi dělat. Pedagogové jim museli poradit, aby nejen na děti mluvili, ale aby jim také naslouchali!

Jak tedy má konkrétně vypadat trojúhelník děti - rodiče - obrazovka?

Nejmenší děti nenecháváme obyčejně před obrazovkou samotné. Ostatně těch pár minut před spaním, kdy dítě už je vykoupané a v noční košilce, stulí se nám na klín a nadšeně čeká na večerníček, patří k nejhezčím chvilčkám celého dne. Samozřejmě pokud je pohádka na úrovni. Večerníček pomáhá rytmitizovat den ("A uklid' si hračky, než večerníček přijde, jinak bude smutnej"), snáze se rozloučit s hrou a jít do postele. Tam však dítě většinou chce ještě jednu pohádku - tak mu ji povíme. Ta z televize možná víc zaujme, ta osobně vyprávěná je ale pro dětskou duši stravou zdravější a potřebnější. Ona totiž upevňuje to, co dnešním lidem snad nejméně chybí: kotvu domova.

Dítě v mateřské nebo babiččíně náruči dostává před obrazovkou důležitou lekci citové výchovy. Stiskem, pohlazením, soucitným komentářem ("Chudák zajíček!"), nebo tím, že se připojíme k radostnému smíchu dítěte, něžně kormidlujeme jeho prožívání, podobně jako mu někdy vedeme ruku při psaní. Tak pěstujeme dětskou schopnost vcítění, smysl pro spravedlnost i smysl pro humor.

Hned po večerníčku nebo po jiném pořadu si o něm s dítětem povídáme, vyprávíme (jakmile je to možné, vypráví dítě), co jsme viděli. Snažíme se tak obohacovat jeho slovní projev a také mu tím - jak učí psychologové - pomáháme, aby se lépe vyznalo ve svých vlastních citech. To je důležité z mnoha důvodů, například proto, že když dovedu svůj cit pojmenovat slovem vztek, je pro mě snadnější ten vztek ovládnout, neprojevit ho příliš prudce, ale také neuzírat se jím. Často je ovšem třeba, pokud to vůbec jde, retušovat nebo doplnit dětský pořad tam, kde ho tvůrci (často spíše pouzí řemeslní výrobci!) odflákli. Někdy to ani při nejlepší vůli nejde, pak pocítíme, jak

nám chybí video a videotéka s těmi poctivými starými Rumcajsi, Křemílky a jinými klasickými postavičkami.

Dříve či později odrůstá každé normální dítě věku pohádek se šťastným koncem a setkává se s tragikou života - a smrti. Bývá to bolestné. V takových chvílích nutně potřebujeme bezpečný přístav mateřského (a proč ne otcovského) náručí. Zaznamenali jsme tuto příhodu: Devítiletá Johanka sledovala v televizi film o pumě, který končil smutně: Zvíře bylo nakonec zastřeleno. Děvčátko čekající happyend s pláčem přiběhlo za matkou. Když se trochu vyplakalo, řeklo rodičům: "Slibte mi, že neumřete dřív než já." (Šťastná Johanka!)

Se staršími dětmi je dobré podívat se tu a tam na přírodní snímek, na sportovní utkání (v rámci vlastního "povoleného" limitu!) nebo na dětský film. Není to ztracený čas. Z toho, jak naše dítě reaguje na různé scény, pochopíme o jeho nitru mnohé, co by nám jinak zůstalo skryto. A nestyďte se, jestli vás některé pořady pro starší děti a mládež zaujmou víc než ty nejsledovanější kýčovitě seriály. Svědčí to o vašem nezkaženém vkusu.

Dobrou "rodinnou" podívanou jsou i nekýčové filmy určené dospělým, které děti neohrožují ani otevřeným znázorňováním sexuality ani brutalitou. Školní, dokonce i předškolní děti někdy takové filmy velmi rády sledují, i když nerozumějí ději jako celku. Rodiče jim tu a tam něco vysvětlí a rodinná pospolitost se posiluje - i když bohužel ani zdaleka tak vydatně jako při společné hře, vyprávění, zpěvu.

Ve Spojených státech jsou některé filmy dětem do 17 let přístupné jen v doprovodu rodičů. To je moudrá praxe hned ze dvou důvodů. Jednak umožňuje rodičům zčásti rozhodovat, co je pro jejich dítě vhodné, jednak podporuje ono spoludiváctví, které je pro výchovu tak cenné. Samozřejmě přitom nevychováme jen tím, co dítěti říkáme, ale především tím, jak sami bezprostředně reagujeme, čeho si všimneme, co nás rozesměje, co dojme či rozhněvá.

Problémem je rodinné sledování *televizního zpravodajství*. V mnoha rozumných rodinách mají děti, často ještě desetileté, zprávy prostě zakázané, protože v nich bývají drastické záběry (mimochodem, drastičtější než třeba v britské nebo německé televizi). Kamera se bezostyšně pase na detailních záběrech obětí havárií, na znetvořených tělech a zkrvavených tvářích nebo na polonahých lidech, mužích i ženách, připojených v nemocnici na různé přístroje. Člověk je pouhou věcí a obraz jeho bídy a utrpení se stal zbožím. Protiargument "Jen ať se dívá, když je to pravda" svědčí o tom, že rodiče dost nechápou zranitelnost dětské duše. - Na druhé straně by však děti zprávy sledovat měly, měly by se zajímat o to, co se děje v republice i ve světě. To je podstatná součást výchovy ke zodpovědnému občanství. Měli bychom proto televizi při drastických záběrech vypínat. (To je z výchovného hlediska lepší než "Teď se nedívej" nebo "Otoč se!" Raději si sami odřekněme nějaký ten krvavý záběr, který ani nás dospělé nijak zvlášť neobohatí a nezušlechtí, než abychom dětem zdůrazňovali, že jsou "ještě malé".)

S televizními zprávami je však spojen ještě jeden vážný problém: *naše reakce na jejich obsah*. Jestliže se dovídáme o cynickém vraždění žen a dětí a o organizovaném znásilňování ve velkém, a my se tím nijak nenecháme rušit ve spokojeném požívání svého moučniku (podobně jako diplomaté ve svých konferencích a televizní komentátoři ve svém nevzrušeném přednesu) - jaká je to lekce pro naše děti? Prezident Havel vidí v naší době nejtěžší krizi, jakou kdy lidstvo zažilo, pokud historikové dohlédnou do minulosti; a v nejhlubší podstatě je to podle něj krize mravní. Jestli svým dětem nepředvedeme ani náznak snahy zodpovědně se k této situaci postavit, nedivme se, že jejich životním programem se stane užít, co se dá, dřív než "to bouchne", že se od nás odvracejí s pohrdáním a někdy dokonce s nenávistí. Nedivme se, že podléhají kdejakému lákadlu, kdejaké špatné partě - nebo hledají záchranu v sektě.

Tady způsobila televize velkou změnu: Když dnes lidé trpí hladem, válkou nebo nemocemi, obrazovka nám to okamžitě strašně přiblíží a my cítíme: vždyť se nás to týká! Ti lidé jsou jakoby na dosah ruky a my bychom pro ně měli něco udělat. Od pádu komunismu nám v tom navíc ani

nic nebrání, můžeme dát peníze na potraviny a léky a jsou organizace, které dopraví pomoc spolehlivě na místo. My ovšem většinou chceme své peníze použít pro sebe, takže se "účinnému" soucitu sami v sobě bráníme. Čím naléhavěji nám obrazovka přiblíží utrpení druhých, tím víc se musíme zatvrdit, abychom ubránili svou peněženku pro sebe. Děti, které se dívají s námi, chápou velmi přesně, oč jde, i když o nějaké složenice nepadne ani slovo. Budou dobře obrněné proti soucitu - bohužel i proti soucitu s námi, až ho v nich jednou budeme budít ...

4. Kulturní rodiny, spojte se!

Jak má rodina odolat záplavě masové kultury, která k ní (jak jsme viděli) proudí skrze média v technicky stále působivější a přitažlivější podobě a která se zároveň - podle tržního principu - stále víc přizpůsobuje lidové poptávce po násilí, vulgární sexualitě a laciné senzaci? (Kdo si myslí, že urážím "lid", ať se zeptá, kolik se denně prodá bulvárních novin, které nabízejí stejný sortiment!)

I mezi námi dospělými přibývá těch, kteří díky médiím přijímají stále podřadnější duševní (a duchovní) potravu. Víme sami, jak je to někdy těžké bránit se nabídce, která je tak levná a dostupná. Jak často si řekneme: "Jen na chvíli to zapnu, dávají sice nějakou blbost, ale trochu se při tom uvolním, odpočinu si" - a už si nás na dvě hodiny přitáhne akční detektivka, kýčový seriál nebo sportovní přenos - a nakonec si, tupě jako ovce, necháme vymývat mozky i tou vtíravou reklamou. Jak potom chtít po dětech dobrý vkus a tak pevné sebeovládání, aby se z nich nestali průměrní konzumenti? Vždyť na druhé straně barikády jsou *špičkově placené geniální mozky z celého světa, které bezohledně využívají perfektní techniku i dokonalou znalost slabosti lidské duše, aby za každou cenu přivábily k obrazovkám a aby u nich co nejdéle udržely co nejvíce diváků obojího pohlaví, dětí i dospělých, ze všech společenských vrstev!*

Když se rodiče rozhodnou, že se postaví na odpor této velmoci a poctivě se pokusí vychovat děti tak, aby ovládaly média místo aby se jimi daly ovládat, poznají brzy, jak jsou jejich možnosti omezené. Nevystačíme se zákazy a s varováním. Obrazovka táhne naše děti jako magnet a skupina vrstevníků, se kterými jsou denně ve styku, vyvíjí tlak, který je, jak dítě odrůstá, rok od roku silnější. Kdo neviděl v televizi včerejší "trhák", je ve škole "nemožný" a pozvání na video, často se sadistickým obsahem, je stejně běžné jako nabídka cigarety, nejdřív tabákové, později marihuanové.

Jednotlivá rodina, která se chce vymknout ze všeobecného úpadku životního stylu, musí mít neobyčejnou vnitřní sílu a výdrž. Znamená to plout proti proudu, a ten je pěkně prudký. Je velké nebezpečí, že ten proud strhne vaše děti, že se budou cítit ošizené, vyřazené a méněcenné, když jim nedáte to, co okolí považuje za samozřejmé.

Jediné řešení vidíme v *pospolitosti rodin, které mají společný cíl a podobný styl života.*

Každý člověk potřebuje něco jako malou obec, skupinu lidí, která má nejméně asi 50 a nejvýše asi 200 členů. Přitom se všichni navzájem dost dobře znají, drží při sobě, navzájem si radí a pomáhají si, tráví spolu hodně času a spojuje je něco důležitého, nějaké přesvědčení, cíl, nebo aspoň společný zájem a společné vzpomínky. Taková skupina lidí, kteří mají společný životní styl, to je zároveň jakýsi širší domov.

Bolest naší doby je v tom, že "malých obcí" je málo, těžko vznikají a lehko se rozpadají. Každý z nás žije v mnoha různých skupinách: v jedné vyděláváme peníze, v druhé se vzděláváme, ve třetí se věnujeme politice, ve čtvrté sportujeme, v páté chodíme tančit, v šesté do hospody, v sedmé za kulturou atd. Seznamujeme se s novými a novými lidmi (bohužel povrchně) a staré známosti ztrácíme, každou chvíli se někdo stěhuje atd. Proto je třeba vážít si své "malé obce", cílevědomě ji podporovat a chránit.

Fungující malou obec mohou tvořit například lidé, kteří patřili k jedné generaci sportovního nebo skautského oddílu: Založili rodiny, které se navzájem často navštěvují, jezdí spolu na výlety, pomáhají si, nikým nepohrdají, jejich děti jezdí společně na letní tábory atd. "Malé obce" by měly programově vznikat na půdě křesťanských sborů, které to mají "v náplni". Ne proto, aby

se věřící povyšovali nad ostatní, ale aby se vůbec udrželi a aby mohli plnit své poslání, ke kterému patří žít jinak, líp než okolní svět a tomu okolnímu světu pomáhat, něco pro něj dělat. (Křesťanské sbory jsou zásadně otevřené, zvou do svého společenství, ale v žádném případě se nerozpouštějí ve svém okolí, nesplývají s ním.)

"Malá obec" dokáže plout proti proudu, žít jinak než druzí, udržet kulturní úroveň, uplatňovat vyšší hodnoty - a také jinak než její okolí zacházet s obrazovkou. Děti, které jsou hrdé na životní styl své "malé obce", mají šanci odolat jak braku a špině, kterými nás zaplavují média, tak i jiným vlivům, které je ohrožují.

5. Úloha učitele

Vliv učitele na jednotlivé dítě je obvykle mnohem slabší než vliv rodiny, i když jsou případy, kdy vynikající učitel či učitelka "přemůže" i velmi nepříznivé rodinné prostředí: dítě je pak miluje, vidí v nich svůj vzor a vzpomíná na ně celý život. Když však uvážíme, *kolik dětí* každý učitel ovlivňuje, je zřejmé, že jeho úloha ve výchově je i při průměrném výkonu obrovská - a to přirozeně platí i pro výchovu k rozumnému užívání médií. Při ní může užít většinu informací, které jsme už uvedli. Pro tuto kapitolku zbývá jen několik rad a informací, které se týkají speciálně školy.

Začněme u sebe! Promysleme svůj osobní postoj k celé úpadkové masové kultuře a vychovejme sami sebe ke střídmému a kritickému užívání médií.

Učte rodiče! Informace obsažené v této knížce je třeba předávat rodičům. Při jednání s nimi je k tomu řada příležitostí - a také velmi dobrých důvodů! Ať jde o dlouhodobě nedostatečný prospěch, zhoršení prospěchu, nekázeň a jiné poruchy chování, zejména o násilí a jiné projevy agrese, nebo konečně o neurotickou plachost, úzkostnost, nesoustředěnost atd., může být jedna z příčin v tom, že dítě sleduje televizi nebo video příliš, nebo že sleduje programy, které jsou pro ně naprosto nevhodné - nebo že vysedává u počítačových her. Všechny tyto problémy jsou poměrně nové a rodičům často úplně chybějí potřebné informace jak o tom, co jejich děti ohrožuje, tak o tom, jak si počínat. Neuvědomují si ani, jak média ovlivňují jejich vlastní rodinný i osobní život, jak oslabují jejich vzájemné vztahy, jak vedou k něčemu, co lze nazvat stručně a výstižně - i když nepříliš vědecky - *zhrubnutím duší*, ztrátou smyslu pro to, co je jemné a ušlechtilé.

Používejte videotechniku jen tam, kde je to funkční! Ve školách se rozmohlo užívání obrazovky jako "suplenta", i v mateřských školách někdy televize či video nahrazuje hru nebo jiné zaměstnání, které je pro pedagoga náročnější. I zde platí: Neodkládejte děti k televizi! O tom, jaké kazety si větší děti někdy samy přinesou do školy, raději ani nemluvme ...

Hovořte s dětmi o tom, co viděly! Tím napomáháte rozvoji jejich jazykových schopností a podporujete kritičnost. Děj typického televizního kýče a jiného braku je obvykle tak hloupý nebo natolik postrádá logiku, že to i děti postřehnou, mají-li jej vyprávět. Snažte se odhalit lež v kýči (viz str. ...) a ukazovat rozdíly mezi kýčem a uměním. Rozhovory na tato témata představují nejvlastnější "utkání" učitele s obrazovkou.

Jasně vyjadřujte své postoje! Vůči "kečupové kultuře" i vůči pornografii je nejlepší zbraní despekt, pohrdání vyjádřené nejraději humorným tónem, bez mravokárcovské zachmuřenosti. Obojí druh "děl" se především snažíme zesměšnit. Výjimkou je tvrdá, perverzní pornografie a extrémní brutalita, zobrazené (nebo i slovně popisované) nelidské mučení. Tam nezbyvá než zvážnět a varovat, poukázat na to, jak takové podněty člověka otupují a na to, že v něm mohou probudit krutost, o které sám neměl ani ponětí. I zde varuji před kázáním nebo sáhodlouhým poučováním. Podstatnou informaci lze vyjádřit třemi výstižnými větami. Nic nám ovšem nebrání v tom, abychom se rozhovořili obsírně, jestliže se děti začnou vyptávat.

Demaskujte! Říkejte dětem, jak výhodný kšeft představuje mediální násilí i porno, jak se zde útočí na nekultivované, holé pudy, o kolik těžší a dražší je vytvořit umělecké dílo nebo i jen

slušnou zábavu. Hovořte s nimi o tom, jaké triky se používají při natáčení! (Když už se dívají na brutalitu, budou děti film aspoň méně spoluprožívat, jestliže se budou snažit prokouknout triky.)

Konfrontujte s realitou! V akčních filmech se často předvádějí naprosto nerealistické pěstní souboje, kdy např. hrdina po několika úderech, z nichž jediný by ve skutečnosti člověka zabil nebo aspoň vážně zranil, vstane a bojuje, běží apod. Dětský divák pak ztrácí měřítko, podcení i závažnost vlastního násilného jednání, podcení také utrpení oběti. Rovněž následky, které má ničení věcí, tak často předváděné v akčních filmech, jsou v realitě zcela jiné. - V pornofilmch se "hvězdy" chovají jako erotomanky a mladým lidem někdy pomůže poučení, že prostitutka zpravidla neprožívá rozkoš, ale spíš zápasí s hnusem a cítí nenávisť ke "klientovi".

Zříd'te videotéku s kazetami pro široké věkové rozpětí, ze které se budou půjčovat dětem i rodičům kvalitní kazety! Prostor pro skříně s kazetami se většinou najde a za jeho výhodné propůjčení můžete od provozovatele požadovat, aby půjčoval jen to, s čím budete souhlasit. Nejhodnotnější kazety dětem a rodičům doporučujte.

Závěr (vysázet většími typy)

Na závěr shrneme to nejpodstatnějšího, co obsahuje tato knížka:

Od vašeho dětství audiovizuální média nesmírně změnila celý způsob života. Nese to s sebou mimo jiné vážná nebezpečí pro duševní a mravní vývoj dětí, jsou ohroženy lidské vztahy v rodinách, mezi přáteli i jinde.

Televizní kanály, videopůjčovny, kina, herny s počítačovými hrami i stánky s knihami a časopisy jsou z velké části ovládnuty honbou za ziskem a za popularitou. Státní kontrola škodlivých vlivů v médiích všeho druhu je u nás nedostatečná. Tím větší je zodpovědnost rodičů a učitelů.

Největší hrozbu představuje pro děti a mládež mediální násilí, jednak proto, že předváděné scény bývají příliš krvavé a kruté, drastické až sadistické, jednak proto, že nespravedlivé, zločinné násilí ve filmech (i ve zpravodajství) vítězí a bývá líčeno se sympatií. Násilí, byť "měkčí", zaplavuje - spolu s ničením věcí - i dětské pořady. Největším nebezpečím jsou brutální počítačové hry, kde je dítě samo v roli agresora.

Příliš otevřené předvádění sexuality, nepřiměřené věku, nezdravě uspišuje sexuální projevy dětí a mládeže. Zejména ve spojení s amorálností předváděných scén také ztěžuje vytváření hlubokých a čistých vztahů mezi děvčaty a chlapci.

Nadměrné množství času, které tráví děti i dospělí audiovizuální mediální zábavou, vytlačuje ze života aktivní způsoby trávení volného času, brzdí rozvoj řeči a představivosti, potlačuje tvořivost a družnost, oslabuje citové vztahy.

Pro menší děti musí rodiče cílevědomě vybírat vhodné pořady, pokud možno ovládat obrazovku i pomocí videa. Starší děti vedeme stále více k tomu, aby samy rozumně volily televizní pořady, filmová představení, videokazety a počítačové hry. Tato výchova se daří nejlépe při společném sledování pořadů.

Zároveň je nutno udržovat v rozumných mezích množství audiovizuální mediální zábavy. U dospělých považujeme za psychohygienický limit patnáct hodin týdně, za optimum nejvýše pět hodin. U dětí, zejména malých, platí podstatně nižší limity.

Rozumné usměrňování a omezování zábavy zprostředkované obrazovkou znamená (a bude stále více znamenat) vybočení z běžného konzumního životního stylu. Sociální izolaci, kterou to dětem způsobuje, je třeba kompenzovat hodnotnějším rodinným životem a zapojením rodiny do odpovídajícího širšího společenství lidí, kteří se - v pozitivním smyslu - odlišují od průměru.

K hlavním úkolům učitele při výchově dětí k rozumnému užívání médií patří osvěta, předávání informací rodičům, účelné využívání televize a videa ve výuce, účinné vyjadřování postojů k mediálnímu násilí, pornografii a kýči a - nezapomenout! - rozvoj dětských schopností dívat se kriticky a účelně si vybírat.